

Gmurczyk-Wrońska, Małgorzata

"Carnets de captivité 1941-1945", oprac. E. Demey, Fayard 1997; "Paul Reynaud dans la tragedie de l'histoire", Raymond Krakovitch, Tallandier 1998 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 31/3, 262-264

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paul Reynaud, *Carnets de captivité 1941–1945*, oprac. E. Demey, Fayard 1997; Raymond Krakovitch, *Paul Reynaud dans la tragédie de l'histoire*, Tallandier 1998.

W krótkim odstępie czasu ukazały się w Paryżu dwie pozycje, które mogą stanowić podsumowanie wiedzy na temat politycznej działalności Paula Reynauda. Bohater tych publikacji to wielokrotny minister finansów, premier w okresie najbardziej dramatycznym dla historii Francji, polityk dostrzegający wcześniej zagrożenie niemieckie i popierający koncepcje obronne de Gaulle'a w latach trzydziestych. Do Londynu w celu kontynuowania wojny wyjechał nie Reynaud tylko de Gaulle.

Carnets de captivité... to zapiski, notaki sporządzone przez Reynauda w więzieniu (do 1942 r. były przetrzymywane na terenie południowej Francji, potem przewieziono do Niemiec). Zostały wydane w nie zmienionej formie przez córkę Reynauda (E. Demey wykorzystała niektóre fragmenty w książce *Paul Reynaud, mon père*, Plon 1980). Autor także ich nie poprawiał, zamierzał umieścić je w trzecim tomie swych wspomnień. Są to refleksje dotyczące przeszłości, historii Francji, jak również sytuacji, w jakiej znalazł się Reynaud w czasie II wojny światowej. Natomiast biografia, pierwsza obejmująca cały okres życia i działalności politycznej Paula Reynauda, pióra Krakovitcha, została opracowana w dużym stopniu na podstawie archiwum P. Reynauda znajdującego się w Archives Nationales. Ten duży zespół, wykorzystywany już częściowo przez badaczy, pozwolił Autorowi skonfrontować obecne badania z nieznanymi materiałami, głównie z korespondencją. Krakovitch w minimalnym stopniu korzystał z materiałów Archives du Ministère des Affaires Etrangères, trochę z Archives de l'Assemblée Nationale oraz SHAT i materiałów znanych polityków, zdeponowanych w Archives Nationales.

Te dwie publikacje uzupełniają się. Krakovitch powołuje się na *Carnets de captivité...*, ale wykorzystuje tylko niewielkie fragmenty, gdyż zapiski Paula Reynauda są odrębną pracą. Są to przemyślenia polityka nie mającego już wpływu na bieżące wydarzenia. Publikacja Reynauda to także rozmowa tego polityka ze sobą, próba zastanowienia się nad swą działalnością polityczną, poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, co można było jeszcze zrobić w maju, czerwcu 1940 r., pozostając wiernym idei walki z Niemcami. Reynaud nie jest chyba do końca pewny decyzji pozostania we Francji, chociaż wyznaje zasadę, że nie można ocalić kraju, opuszczając go. Reynaud zaczyna swój „dziennik” w 1941 r.¹ Główna myśl, która przewija się przez cały czas, to próba odpowiedzi na pytanie — czy w obecnej sytuacji Francja zdoła jeszcze zachować swą wielkość? Poszukując odpowiedzi na to pytanie, Reynaud ustosunkowuje się do polityków francuskich. Na początku zachowuje dystans do de Gaulle'a i decyzji przez niego powziętej. Popiera jego politykę dopiero w 1944 r., kiedy de Gaulle jedzie do Moskwy, podpisuje układ francusko-radziecki. To odpowiada wizji politycznej Reynauda — sojusz francusko-radziecki. Także jego stosunek do Pétaina, pomimo wielu krytycznych uwag, nie jest na początku jednoznaczny. Reynaud nie potrafi (lub nie chce) odpowiedzieć sobie na pytanie, które postawił — dlaczego wprowadził Pétaina do swego rządu. Podkreśla, że w chwilach krytycznych dla kraju nie należy zrywać z ludźmi otoczonymi sławą. Nie mógł

---

¹ Paul Reynaud został zatrzymany we wrześniu 1940 r. W czerwcu w wypadku samochodowym zginęła jego przyjaciółka Héléne de Portes. Prawdopodobnie to przeżycie oraz klęska polityczna spowodowały, iż Reynaud zaczął spisywać swe przeżycia dopiero od stycznia 1941 r.

przewidzieć konsekwencji tej decyzji. Pomimo krytycznego stosunku do Vichy Reynaud nie odpowiada także na pytanie — co aktualna sytuacja oznacza dla Francji. Dopiero pod koniec 1942 r., kiedy Niemcy zajmują strefę południową, staje się dla niego jasne, że koncepcja Petaina poniosła klęskę. Od tego momentu los Francji i jej znaczenie zależą od mocarstw zwycięskich w tej wojnie. Celem Francji powinno być wygranie wojny. Jeżeli Francja nie znajdzie się w gronie zwycięzców, to będzie jej koniec. Z radością przyjmuje włączenie się USA do wojny, atak Niemiec na ZSRR jako logiczną konsekwencję wcześniejszych wydarzeń. Z uwagą i nadzieją śledzi operacje wojskowe na froncie wschodnim.

Kiedy w listopadzie 1942 r. Reynaud został przewieziony do Niemiec (początkowo do Oranienburga, potem do Sachsenhausen) spotkał tam m.in. Gamelina, Daladiera, a także Weyganda. *Carnets de captivité...* to znakomite źródło oddające atmosferę spotkań polityków różnych opcji, dyskusji, jakie prowadziły².

Na kartach *Carnets de captivité...* występuje także Polska w kontekście polityki zagranicznej Francji, a szczególnie stylu polityki uprawianej przez G. Bonnetta. Znany jest krytyczny stosunek Reynauda do Bonnetta. W swoich zapiskach Reynaud powołuje się na sugestie L. Noëla dotyczące rozluźnienia sojuszu z Polską oraz koncepcje Bonnetta zmierzające do wycofania się ze związków z Polską. Píše wręcz, że gdyby nie Wielka Brytania, jest mało prawdopodobne, że deklaracja Francji wypowiedziana wojnę Niemcom w ogóle by powstała. Nie można także rozważać, że zaangażowanie Francji w konflikt z Niemcami było spowodowane atakiem Niemiec na Polskę³ (s. 113, 230). Krytyka Bonnetta nie wpływa jednak na jego stosunku do Polski, ale do Niemiec. Reynaud w latach trzydziestych ostrzegał przed niebezpieczeństwem niemieckim. Był zwolennikiem przeciwstawienia się Niemcom. Krytycznie więc oceniał ministra spraw zagranicznych. Tym kwestiom wiele miejsca poświęca R. Krakovitch. Reynaud był zresztą, podobnie jak Bonnet, zwolennikiem ścisłej współpracy z Wielką Brytanią. Reynaud, zafascynowany Wielką Brytanią, jej sprawnym „organizmem państwowym”, ubolewał, że Francja nie ewoluuje w tym kierunku.

Praca R. Krakovitcha to biografia polityczna. Autor przyznaje, że trudno jest opisywać życie prywatne P. Reynauda, gdyż polityk ten sam niewiele o tym pisał. Krakovitch nie zajmuje stanowiska, przedstawiając postać przyjaciółki Reynauda, Héléne de Portes. W publikacjach dominuje negatywny obraz tej osoby⁴, wywierającej presję na Reynauda w sprawie obsady stanowisk państwowych, próbującej sterować premierem Francji. Krakovitch przytacza różne opinie o Héléne de Portes, skłania się ku stwierdzeniu, że próbowała ona wywierać nacisk na Reynauda, ale nie miała decydującego wpływu na jego decyzje polityczne.

Krakovitch opisuje cały okres działalności publicznej Paula Reynauda, ale koncentruje się (co wynika z tytułu pracy) na okresie od 21 III do 16 VI 1940 r., kiedy to pełnił on funkcję premiera Francji. Był to dramatyczny okres dla Francji, ale i dla Reynauda, który nigdy już nie sprawował tak wysokiej funkcji w państwie. Autor analizuje koncepcje polityki Reynauda,

² Ciekawym zabiegiem wydaje się porównanie zapisek Reynauda z dziennikiem Daladiera — E. Daladier, *Journal de captivité 1940–1945*, opracowany przez J. Daladier i J. Daridan, Paris 1991.

³ Stwierdzenie P. Reynauda jest zgodne z wypowiedzią E. Daladiera na zamkniętej sesji parlamentu 19 III 1940 r., gdzie stwierdził, że Francja, wypowiedziana 3 IX 1939 r. wojnę Niemcom, nie kierowała się sentymentami wobec Polski, ale faktem, że wojny nie można już uniknąć. J. E. Zamojski, wstęp do *Dziennika Anatola Mühlsteina*, Warszawa 1999, s. 16; J. B. Duroselle, *L'Abîme 1939–1945*, Paris 1982.

⁴ Teza dominująca w wielu opracowaniach, m.in. J. B. Duroselle, op. cit., s. 104–105, J.–P. Cointet, *Histoire de Vichy*, Plon 1996, s. 79.

osób wchodzących w skład jego gabinetu, próbuje odpowiedzieć na pytania dotyczące roli tego polityka w ostatnich miesiącach przed kapitulacją oraz możliwości Francji przeciwstawienia się Niemcom. Krakovitch nie ukrywa swych sympatii do postaci Paula Reynauda. Z dystansem natomiast przedstawia generała de Gaulle'a, krytycznie pisze o Gastonie Palewskim. Krakovitch uważa nawet, że generał de Gaulle nie pojawiłby się na scenie politycznej, gdyby nie poparcie Reynauda w latach trzydziestych. De Gaulle — pisze Krakovitch — miał możliwości i poparcie Churchilla i SOE, ażeby uwolnić Reynauda z więzienia w 1942 r., ale przeciwstawił się temu. Niestety, Krakovitch powołał się głównie na wspomnienia Henri Frenaya *La nuit finira*, a nie wykorzystał materiałów archiwalnych SOE.

Analiza znanych dokumentów oraz tych zdeponowanych w Archiwum Paula Reynauda skłania Autora do stwierdzenia, że Reynaud w okresie pełnienia funkcji premiera oscylował ciągle pomiędzy realizmem (silne stanowisko polityków w jego gabinecie dążących do porozumienia z Niemcami) a iluzją (opierając się na sojuszu z W. Brytanią należy przeciwstawić się Niemcom). Reynaud, mając świadomość porozumienia z Anglią, dotyczącego niezawierania separatystycznego pokoju, rozważał możliwość uniknięcia walki — bo co jest ważniejsze: pozostanie wiernym W. Brytanii czy skorzystanie z możliwości pokoju? Krakovitch przytacza dokument ze zbiorów Reynauda (s. 311), który odzwierciedla takie myślenie premiera. Są to zapiski Reynauda ze spotkania z Weygandem i Pétainem 12 czerwca 1940 r. W wielu przypadkach Krakovitch wykorzystuje wspomnienia bądź dzienniki polityków tamtej epoki. Za Baudouinem (s. 343) pisze, że Reynaud zaakceptował postawę Pétaina, lecz wyczekiwał rezultatów rozmów z Niemcami, chociaż był sceptycznie ustosunkowany do rokowań i raziła go forma. Wydaje się, że opinia ta jest zgodna z ówczesnym stanem myślenia Reynauda. Potwierdza to Reynaud w *Carnets de captivité...*, zachowując niejednoznaczą postawę wobec Pétaina.

Krakovitch przedstawia Reynauda jako polityka, który nie potrafił się już odnaleźć w powojennej Francji, chociaż pełnił liczne funkcje do 1966 r. Francja po 1945 r. była już inna, wyrosła z Résistance (s. 385). We wnioskach Krakovitch podkreśla wysokie kompetencje Reynauda w wielu dziedzinach, stwierdza jednak, że lepiej sprawdzał się na stanowiskach ministerialnych niż pełniąc funkcje premiera. Był wnikliwym obserwatorem czasów mu współczesnych. Obserwując polityków, potrafił przewidzieć wiele spraw. Już wiosną 1938 r., kiedy pojawiła się kandydatura G. Bonneta na stanowisko ministra spraw zagranicznych, mówił, iż jest to polityk nieudolny, zrobi wszystko, aby załagodzić Hitlera. W wyniku tej polityki Francja starci Czechosłowację, alians z Polską i możliwość wspólnej akcji z Rosją (s. 162). Krakovitch, przedstawiając koncepcje polityczne Reynauda, przyznaje, iż jego możliwości kończyły się na właściwej analizie sytuacji. Nie był on natomiast zdolny do podjęcia szybkich decyzji w chwilach krytycznych, chociaż dwumiesięczny okres sprawowania przez niego władzy był silnym impulsem dla Francuzów popierających później de Gaulle'a. Z wnioskami przedstawionymi przez Krakovitcha można dyskutować, ale niewątpliwie jest to ciekawie zarysowana biografia polityczna Paula Reynauda.

Małgorzata Gmurczyk-Wrońska
Warszawa